

Wydział Nauk Społecznych

dr hab. Sławomir Śliwa,

prof. ANS-WSZiA w Opolu

s.sliwa@g.wszia.opole.pl

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana Jakuba Niewińskiego pod tytułem **Wrażliwość międzykulturowa uczniów i studentów z Polski i Ukrainy na różnych etapach edukacji w Polsce (Intercultural sensitivity of pupils and students from Poland and Ukraine at various stages of education in Poland)** napisanej pod kierunkiem dr hab. Ewy Pasterniak-Kobyłeckiej, prof. UZ.

Ocena uzasadnienia podjętej problematyki

Problematyka podjęta przez Autora rozprawy doktorskiej związana z wrażliwością międzykulturową wśród uczniów i studentów z Polski i Ukrainy w mojej ocenie jest uzasadniona i przede wszystkim aktualna. Polska jako bliski sąsiad Ukrainy w sposób pośredni została włączona w wojnę po jej wybuchu w 2022 roku. Zarówno polscy, jak i ukraińscy uczniowie, zostali „skazani” na bezpośrednie doświadczenie komunikacji międzykulturowej i wzajemne interakcje, w których musieli zmierzyć się z odmiennością kulturową. Zasadne jest to, aby podejmować badania dotyczące, w których zgłębiamy wiedzę jak konflikt zbrojny wpłynął na sposób, w jaki uczniowie i studenci oceniają siebie nawzajem oraz jakie narracje polityczne i medialne kształtują ich percepcję. Aspekt związany z tym jak młodzi ludzie radzą sobie z nagłą zmianą

warunków społeczno-kulturowych oraz jakie strategie adaptacyjne przyjmują w kontekście wymuszonej bliskości kulturowej jest niesłychanie ważny, a zbadanie tego może przynieść implikacje praktyczne.

Jak podkreślają Jerzy Nikitorowicz i Marta Guzik-Tkacz jest głęboka potrzeba prowadzenia dyskusji wokół teorii i koncepcji naukowych związanych z wielokulturowością, międzykulturowością oraz transkulturowością, a także potrzeba nowych odczytań tychże teorii. Widzi on też „potrzebę bardzo precyzyjnego zdefiniowania wspomnianych pojęć oraz ich zakresów semantycznych (gdyż zbyt często zakresy te są ze sobą mylone, a zaprezentowane przez nas pojęcia uznawane są zbyt często za synonimy). Wynika stąd konieczność uznania ich desygnatów, holistycznego i porównawczego ich ujęcia oraz potrzeba refleksji nad ich odrębnością i wspólnymi obszarami znaczeniowymi w dyskursie pedagogicznym”¹.

Dlatego też badania w tych obszarach są potrzebne cały czas, a w szczególności w sytuacjach kryzysowych, które wymagają nadzwyczajnego podejmowania natychmiastowych działań.

Ocena formalna pracy

Całość recenzowanej pracy liczy 358 stron, łącznie z załącznikami, streszczeniem w języku polskim i angielskim oraz oświadczeniem autora pracy doktorskiej. Autor rozprawy przyjął tradycyjny podział pracy, inny niż IMRAD, który jest w zdecydowanej większości domenom artykułów naukowych.

Praca składa się ze wstępu, dwóch rozdziałów teoretycznych, rozdziału metodologicznego, rozdziału empirycznego, rozdziału dotyczącego dobrych praktyk oraz zakończenia, a także bibliografii. Jest to logiczny i przejrzysty układ, który stosowany jest w naukach społecznych, w szczególności w dyscyplinie pedagogika.

¹ J. Nikitorowicz, M. Guzik-Tkacz, *Wielokulturowość – międzykulturowość – transkulturowość w kontekście pedagogicznym*, „Edukacja Międzykulturowa”, 2021, nr 2 (15), s. 31-32.

Rozdział I zatytułowany *Teoretyczne podstawy pracy* stanowiący podbudowę teoretyczną do konstruowania założeń metodologicznych liczy 91 stron. Rozdział II pod tytułem *Polskie szkolnictwo po 24 lutego 2022 roku* liczy 43 strony.

Trzeci rozdział z założeniami metodologicznymi składa się z 24 stron.

Rozdział IV dotyczący analizy wyników badań zawiera aż 87 stron, a rozdział zatytułowany *Dobre praktyki, rekomendacje i kierunki przyszłych badań* – 48 stron. W zakończeniu Autor krótko, ale logicznie podsumowuje swoje badania.

Proporcje te jakie przyjął Autor są właściwe. Należy w tym miejscu podkreślić, że duża część pracy to wkład twórczy doktoranta.

Na zakończenie publikacji zawarty jest spis bibliografii, na który składają się bardzo liczne artykuły, monografie w języku polskim oraz innych językach obcych m.in. angielskim, włoskim, czy też niemieckim.

W spisie treści moim zdaniem powinna być ujęta również bibliografia, ale być może to jest po prostu błąd techniczny.

Ocena języka rozprawy

Autor używa poprawnego języka. Pracę czyta się bardzo dobrze. Używa poprawnej nomenklatury oraz specjalistycznego słownictwa oraz terminologii. Precyzyjne i konsekwentne stosowanie terminologii pozwala uniknąć nieporozumień interpretacyjnych. Poprawne używanie słownictwa opartego na ugruntowanej literaturze przedmiotu zwiększa wiarygodność argumentacji oraz umożliwia czytelnikowi jednoznaczne zrozumienie przekazu.

W tekście zdążają się sporadyczne błędy np. strona 163, wiersz 4.

Ocena aspektów technicznych

Rozprawa doktorska mgra Jakuba Niewińskiego przygotowana jest na bardzo dobrym poziomie edycyjnym. Autor dobrze sobie poradził ze składem dysertacji. Jedynym mankamentem dla mnie było to, że w spisie brak było odnośnika do bibliografii. Nagłówki, odsyłacze zgadzają się ze spisem treści i prawidłową numeracją stron.

Przypisy zrobione dobrze z zastosowaniem stylu APA. Tekst staranie wyjustowany, w żadnym wierszu na końcu nie było zostawionego żadnego spójnika, co świadczy o staranności przygotowanego tekstu.

Ocena merytoryczna

Rozdział pierwszy niniejszej rozprawy stanowi teoretyczne zaplecze badawcze pracy. W ramach analizy problematyki związanej z pedagogiką międzykulturową oraz etnopedagogiki, a także interdyscyplinarnego charakteru badań nad kulturą, w tym komparatystyki kulturowej, Autor dokonuje refleksji nad współczesnymi paradygmatami badań międzykulturowych. Przedstawia również teoretyczne ujęcia kompetencji międzykulturowych, uwzględniając ich konceptualizację w wybranych modelach teoretycznych, dokonuje rozróżnienia pojęć wielokulturowości, międzykulturowości i transkulturowości.

Kolejna część rozdziału koncentruje się na definicjach komunikacji międzykulturowej w kontekście globalizacji i glokalizacji, a także na analizie filozofii dialogu w perspektywie międzykulturowej. Istotnym elementem tego opracowania jest systemowa analiza pojęcia wrażliwości międzykulturowej, przeprowadzona przy zastosowaniu metody pentabazy, która zdaniem Doktoranta mała na celu podkreślić znaczenie inteligencji emocjonalnej i empatii w procesie jej kształtowania.

Rozdział ten pełni kluczową rolę w konstruowaniu założeń metodologicznych niniejszej pracy. Przedstawiając różnorodne koncepcje i teorie naukowe, Autor stara się

dowieść znaczenia eksploracji wrażliwości międzykulturowej oraz jej funkcjonowania wśród uczniów i studentów z Polski oraz Ukrainy, w przestrzeni edukacji podstawowej, średniej i wyższej.

Doktorant odnosi się do różnych nurtów pedagogicznych, filozoficznych i socjologicznych. Przedstawia określony cel badawczy, skoncentrowany na refleksji nad wrażliwością międzykulturową młodych Polaków i Ukraińców, stanowi istotny wkład w interdyscyplinarne studia nad edukacją międzykulturową.

W dalszej części rozprawy teorie związane z wielokulturowością, edukacją międzykulturową, uwzględniający kluczowe aspekty kompetencji międzykulturowych, komunikacji międzykulturowej oraz filozofii dialogu. Zauważa On, że współczesne społeczeństwa stają się coraz bardziej zróżnicowane pod względem kulturowym, co wynika z procesów migracyjnych, globalizacji oraz zmian społeczno-ekonomicznych, a także wymuszonych zmian, jak miało to miejsce po wybuchu wojny w 2022 roku. Wielokulturowość, rozumiana jako współistnienie różnych grup etnicznych, religijnych i językowych w obrębie jednej społeczności, stanowi punkt wyjścia do rozważań nad koniecznością rozwijania edukacji międzykulturowej, co zostało podjęte w tej rozprawie.

Edukacja międzykulturowa nie ogranicza się jedynie do poznawania innych kultur, lecz zmierza do budowania postawy otwartości, zrozumienia i współpracy między ludźmi pochodzącymi z różnych środowisk. Jej celem jest nie tylko eliminowanie uprzedzeń i stereotypów, ale także rozwijanie kompetencji niezbędnych do skutecznego funkcjonowania w wielokulturowym świecie, a także rozwijanie wrażliwości międzykulturowej, co zauważa Doktorant.

W kolejnym rozdziale możemy dokładnie zapoznać się z organizacją, a także zrozumieć jak funkcjonowały polskie szkoły oraz uczelnie w sytuacji kryzysowej. Zrozumienie tej specyfiki z pewnością ułatwi porównanie polskiego i ukraińskiego systemu edukacji, której podjął się Autor.

Rozdział III *Metodologia badań własnych* składa się z sześciu podrozdziałów, w których Autor przedstawia jakie podejście badawcze wybrał, przedmiot i cel badań, problemy badawcze, metody, techniki oraz narzędzia badawcze, prezentuje organizację

badania, a także opisuje w jaki sposób przestrzegał w badaniach standardów etycznych. *Czy jednak Doktorant nie powinien również przedstawić zmiennych i wskaźników?*

Ze względu na specyfikę badań Doktorant uznał, że powinny być one prowadzone w paradygmacie interpretatywnym. Przedmiot i cel badań zostały zdefiniowane poprawnie. Autor sformułował dziewięć problemów szczegółowych. W badaniach wykorzystał technikę wywiadu oraz analizę danych zastanych. *Można zadać pytanie czy połączenie tych metod/technik umożliwiło badaczowi lepsze poznanie i zrozumienie podejmowanej problematyki badawczej, a w późniejszym etapie opracowanie zaleceń praktycznych? Czy poprzez dobór próby w sposób celowy Autor był w stanie zrealizować cele badawcze, które zakładał?*

Analiza danych jakościowych została opracowana za pomocą oprogramowania do jakościowej analizy danych MAXQDA. W rozprawie wykorzystano również metodę analizy tematycznej, która miała na celu usystematyzować zebrane dane. *Czy jednak w rozprawie nie powinno wcześniej być przedstawione w jaki sposób Autor wyszukuje i etykietuje kategorie analityczne oraz nadaje im znaczenie?*

W rozdziale empirycznym dotyczącym analizy i interpretacji wyników badań Doktorant odtwarza doświadczenia uczniów i studentów z Polski i Ukrainy związanych z wrażliwością międzykulturową. Analizuje oraz interpretuje spostrzeżenia dzieci i młodzieży na temat rozumienia przez nich różnic kulturowych pomiędzy Polską a Ukrainą, które zostały opracowane na podstawie przeprowadzonych wywiadów. Wyniki badań wskazują na wrażliwość polskiej młodzieży wobec Innego. Jednak biorąc pod uwagę, że badania zostały przeprowadzone za pomocą techniki wywiadu można zapytać *Czy takie same wnioski z badań Autor uzyskałby wykorzystując technikę ankiety? Czy większa anonimowość nie miałaby wpływu na opinie respondentów? Czy opinie te byłyby też raczej pozytywne stosunku do młodzieży z Ukrainy?*

Rozdział V zatytułowany *Dobre praktyki, rekomendacje i kierunki przyszłych badań* dotyczy szeregu rozwiązań praktycznych jakie zostały wprowadzone przez wybrane jednostki samorządu terytorialnego w szkołach polskich i urzędach oraz organizacje pozarządowe działające w środowisku lokalnym, a także instytucje podlegające Ministerstwu Edukacji Narodowej. Autor opisuje również działania jakie były podejmowane na uczelniach wyższych. Na zakończenie rozdziału przedstawiono

szereg zaleceń, postulatów do realizacji dla nauczycieli szkół oraz wykładowców. Biorąc jednakże zadania jakie wykonują nauczyciele nasuwa się pytanie *Czy nauczyciel we współczesnej szkole zdoła jeszcze podjąć się dodatkowych zadań?*

Uwagi końcowe

Badania jakich podjął się mgr Jakub Niewiński mają charakter autorski i nowatorski. Analiza materiału badawczego pozwoliła Doktorantowi na sformułowanie szeregu zaleceń praktycznych, które z pewnością mogą być przydatne w kształtowaniu polityki oświatowej na poziomie szkół i uczelni wyższych. Treści zawarte w rozprawie świadczą o posiadaniu przez Autora wiedzy pedagogicznej oraz umiejętności konstruowania projektów badawczych. Uzyskane rezultaty wyznaczają kierunek do podjęcia dalszych badań i poszukiwania odpowiedzi na problemy badawcze jakie zasygnalizował Doktorant w rozdziale pod tytułem *Możliwe kierunki przyszłych badań.*

Konkluzja

Rozprawę autorstwa mgra Jakuba Niewińskiego zatytułowaną *Wrażliwość międzykulturowa uczniów i studentów z Polski i Ukrainy na różnych etapach edukacji w Polsce* przygotowaną pod kierunkiem naukowym dr hab. Ewy Pasterniak-Kobyłeckiej, prof. UZ oceniam jako wartościową oraz istotną dla rozwoju nauk pedagogicznych. Problem badawczy jaki postawił Doktorant jest bardzo interesującym poznawczo problemem naukowym. Autor prawidłowo skonstruował założenia metodologiczne i przedstawił analizę swoich badań. Wykazał się dobrą znajomością koncepcji i teorii naukowych stanowiących podłoże do dalszych dociekań naukowych. Konstrukcja rozprawy spełnia wymogi jakie obowiązują w dyscyplinie pedagogiki. Uważam, że opiniowana rozprawa spełnia wymagania zgodnie z artykułem 187 *Ustawy*

z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce i dlatego wnoszę o dopuszczenie Doktoranta do dalszych etapów w przewodzie doktorskim.

Opole, dn. 10.03.2025r.

dr hab. Sławomir Śliwa, prof. ANS-
WSZiA w Opolu

